Takács Albert

A MORÁLIS ÉS A JOGI ÉRTÉKELÉS ELTÉRÉSEI

1. Az alkotmányosságról vallott felfogás lényegét aligha lehet jobban szemléltetni, mint ha ez ugyanazon tárgykörben különböző időpontokban hozott alkotmánybírósági döntéseket egybevetjük. Az esetekről mondott alkotmánybírósági ítéletekben az elméleti és a gyakorlati elemek különös módon befolyásolják egymás hatékonyságát. Nincs még egy elméleti általánosságú alkotmányossági értékítélet, amely az eltérő felfogásokat hasonló *gyakorlati hatékonysággal* szoríthatná ki. Az alkotmánybírósági határozattal ellentétes más „hivatalos" alkotmányossági álláspont nem létezhet. De nincs más gyakorlati alkotmányossági döntés sem, amely az elméleti zártság és racionalitás hasonlóan magas fokát tenné szükségessé. Az alkotmánybírósági döntés azért legitim, mert nem esetleges és partikuláris, mint a politikai cselekvés, hanem *elméletileg általánosíthatóan* megalapozott. Alkalmas tehát arra, hogy hasonló jövőbeli esetekben alapvető jogi elvárások és döntések *bárki* számára rekonstruálható – és ebben az értelemben – racionális kiindulópontja legyen. Az alkotmánybíráskodás nem lehet sem a praktikus joggyakorlat, sem a jogra alkalmazott filozófiai spekulációk legfőbb megszentelője. Az alkotmánybíráskodás lehetőségei a *jog filozófiájától* és a *jog dogmatikájáig* terjednek. Mindaz, ami e két szélső határon túl van, az az alkotmánybíráskodás során – a jobbik esetben – morális normaalkotás vagy – a rosszabbik esetben – politikai jogalkotás.

Az abortuszjog alkotmányos megítélése kiválóan alkalmas egy-egy állam alkotmányossági felfogásának – apologetikus vagy kritikai – bemutatására. Alapvetőnek tartott tankönyvek és monográfiák mutatják be az alkotmányos intézmények és az alkotmányos fogalmak működését és fejlődését az abortusz jogi szabályozásával kapcsolatban. Ma erre Magyarországon is jó lehetőség van, mivel az Alkotmánybíróság a 64/1991. (XII. 17.) AB határozat (a továbbiakban: első abortusz-határozat) után meghozta a 48/1998. (XI. 23.) AB határozatát (a továbbiakban: második abortusz-határozat).

2. Az első abortusz-határozat a jogalkotó *gyakorlati* kötelezettségévé tette, hogy a művi terhességmegszakítással kapcsolatos jogi kérdéseket törvényben rendezze. Az alkotmánynak az első abortusz-határozat meghozatala idején már hatályban volt 8. § (2) bekezdésére tekintettel a szabályozás törvényi szintjének megkövetelése vitán felül helyes. Az Alkotmánybíróság az akkor hatályos egészségügyi törvénynek és végrehajtási jogszabályainak formai okból megsemmisített rendelkezései helyett alkotandó új jogszabályokhoz – a határozat indoklásában – *értelmezési* iránymutatást is adott. Ezek a jogalkotó számára – tiszteletre méltó erőfeszítéssel, de súlyos ellentmondásokkal terhelten – az állam objektív, intézményes életvédelmi kötelezettségét és a biológiai élet egységes jogi megítélésének szükségességét állapították meg. Ezzel összefüggésben úgy vélekedett az Alkotmánybíróság, hogy az állam az indok nélküli abortuszt alkotmányosan nem engedheti meg. Eközben az Alkotmánybíróság azonban elismerte, hogy a magzat jogalanyisága az alkotmány értelmezésével nem dönthető el. Noha a magzatot jogalanynak tartó, illetve a magzattól a jogalanyiságot megvonó felfogás alapvetően ellentétes következményekre vezet, az alkotmánnyal mindkét felfogás összefér.

Amikor a jogalkotó a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényt és a végrehajtásáról szóló 32/1992. (XII. 23.) NM rendeletet megalkotta, talán csak az első abortusz-határozat indoklásának természetjogiasan elvont, esetenként öncélú gondolati kitérőket tartalmazó, többféle érvelési metodikát tartalmazó mondatait nem értette meg. De az is lehet, hogy a jogalkotó rendelkezett bizonyos ismeretekkel a hetvenes évek eleje óta elég jól kirajzolódó nemzetközi (elsősorban észak-amerikai, német, francia, spanyol és európai közösségi) fejleményekről, s az új szabályok megalkotásakor elsősorban ezekre a létező megoldásokra volt figyelemmel. Mindenesetre a magzatvédelmi törvény egyes rendelkezései azonnal az abortuszt ellenzők kritikájának keresztüzébe kerültek. Több – különböző jellegű és súlyú érvet felsorakoztató – indítványuk nyomán az Alkotmánybíróság meghozta újabb döntését. Az indítványokban foglaltaknak részben helyt adó második abortusz-határozat értelmében *alkotmányellenes* a *súlyos válsághelyzetnek* a törvény 12. § (6) bekezdésben foglalt meghatározása és ennek a végrehajtási rendelet 9. § (3) bekezdésében meghatározott *igazolási módja*. A törvény szerint súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést

okoz, és ez által veszélyezteti a magzat egészséges fejlődését. A súlyos válsághelyzet fennállását az állapotos nő a kérőlap aláírásával igazolja. A végrehajtási rendelet értelmében a kérőlapon tett nyilatkozat tartalmával, illetőleg valódiságával kapcsolatban mérlegelési jog nincs.

Az idézett előírásokat az Alkotmánybíróság 2000. június 30. napjával *megsemmisítette*. A határozat rendelkező részében arra is rámutatott, hogy a súlyos válsághelyzet fennállásának vizsgálatáról csak akkor lehet alkotmányosan lemondani, ha a jogalkotó egyszersmind a magzati élet védelmére irányuló, *megfelelő ellensúlyt* képező rendelkezéseket is megállapít. Elutasította viszont – egyebek mellett – az Alkotmánybíróság azokat az indítványokat, amelyek a súlyos válsághelyzet – mint terhességmegszakítási ok alkotmányellenességének megállapítására vonatkoztak. Nem foglalkozott a rendelkező részben az Alkotmánybíróság azzal sem, hogy általában mi a magzat jogállása, melyek a magzat jogai, s nem foglalt állást abban a kérdésben sem, hogy ember-e a magzat.

3. Az Alkotmánybíróság a második abortusz-határozatban abból indult ki, hogy „a terhességmegszakítás szabályozása során a törvényhozónak (esetleg az alkotmányozónak) abban az előkérdésben kell döntenie, hogy a magzat *ember-e*, rendelkezik-e *jogalanyisággal*, azaz kiterjedjen-e az ember jogi fogalma a születés előttre, egészen a fogantatásig". Az alkotmánybírák megítélése szerint az alkotmány nem ad eligazítást a tekintetben, hogy a magzat jogalany-e. A magzat jogalanyisága körüli jogi bizonytalanság csak növekedett, mert a Magyarországon 1993-ban hatályba lépett *Emberi jogok európai egyezménye* és az egyezményhez kapcsolódó európai jogvédő szervek gyakorlata ugyancsak nem tisztázta, illetve nem akarta tisztázni a kérdést. Annyit azonban az Emberi Jogok Európai Bizottsága szükségesnek tartott leszögezni, hogy az egyezmény 2. cikkely 1. bekezdésében megfogalmazott élethez való jogból nem következik, hogy az államoknak a magzati élet védelmét célként kellene elismerniük. Az élethez való jog és a magzati élet védelme között *nincs közvetlen összefüggés*, s az utóbbi nem következik az előbbiből.

Az élethez való jog kiterjedését illetően az egyezmény 2. cikkelyének 1. bekezdése és az alkotmány 54. § (1) bekezdése közötti alapvető szabályozási hasonlóságból az Alkotmánybíróság nem azt a következtetést vonta le – amit egyébként az Emberi Jogok Európai Bizottsága levont –, hogy a jogalkotó bizonyos szabadságot élvez a terhességmegszakítás szabályozásakor, mert az egyezményben megnevezett jogok *nem vonatkoztathatók* a meg nem született gyermekre. Az egyezményből *nem következik*, hogy a magzat nem jogalany, *de az sem*, hogy az. Ennek megfelelően az a szabályozás sem ellentétes az egyezménnyel, amely az abortuszt pusztán a nő kérésére is megengedi. Az egyezmény és az alkotmány azonos módon bizonytalan normatartalmából az Alkotmánybíróság arra a következtetésre jutott, hogy az első abortusz-határozatban közzétett gondolatmenet továbbra is irányadó. Fenntartotta azt az álláspontját: ha egy kérdés eldöntéséhez sem az államok feletti, sem a belső alkotmány nem ad jogi támpontokat, akkor az Alkotmánybíróság megfogalmazhat ilyeneket. Akkor is, ha a magzat jogalanyiságának kérdése az alkotmány értelmezésével az Alkotmánybíróság szerint sem dönthető el. Azzal, hogy mindkét abortusz-határozat egybehangzóan megállapította: a magzat jogalanyisága kérdésében az alkotmány nem ad kifejezett eligazítást, az Alkotmánybíróság voltaképpen azt ismerte el, hogy nem talált az alkotmányban olyan *normát*, amelyre az adott álláspontját alapíthatná. Ezen a ponton akár befejezhető is lenne a második abortuszdöntés értékelése azzal a konklúzióval, hogy az Alkotmánybíróság *nem alkotmányossági* döntést hozott, mert alkotmányos jogi norma hiányában ilyet fogalmilag sem hozhatott, hanem valamilyen *másmilyet*. Mégis folytatni kell a határozat vizsgálatát, mert a leginkább módszertudatos alkotmánybírósági gyakorlat is azt mutatja, hogy a jogértelmezés e szintjén a morális – vagy másként jogon túli – értelmezés teljes mértékben már nem kerülhető el. Helyes azonban tisztában lenni azzal, hogy a morális és a jogi érvelés más feltételeken alapul, más célokat szolgál, és más szempontok szerint tarthat igényt elfogadhatóságra. Az alkotmánybírósági argumentáció helytállóságát és megengedhetőségét lépésről lépésre kell vizsgálni.

4. Az emberek alapjogai érvényesülésének fundamentális eleme, hogy nincsen jog, amely korlátozhatatlan lenne. Sokan kimutatták, hogy a legalapvetőbb emberi jogok is – mint az élethez való jog és az emberi méltósághoz való jog – *korlátozhatóak*. Túl az összes alapjog korlátozhatósága mellett felhozható elméleti érveken a joggyakorlat hétköznapjai is megannyi példával szolgálnak arra, hogy a jogok jogokat korlátoznak. Az alkotmányosság követelményei nem arra vonatkoznak tehát, hogy bizonyos jogok nem korlátozhatók, hanem arra, hogy a korlátozásnak meg kell felelnie az ésszerűség, a relevancia, a szükségesség, az elkerülhetetlenség és az arányosság követelményeinek. Csak az alapvető jogok *önkényes* korlátozása alkotmányellenes. Tetszetősnek, de elméletileg elhibázottnak, következményeiben pedig abszurdnak tartom az Alkotmánybíróságnak azt a visszatérő álláspontját, hogy vannak abszolút védelmet élvező, korlátozhatatlan jogok. Az alkotmánybírák sze-

rint ilyennek minősül – illetve ilyennek minősült eddig – az élethez való jog és az emberi méltóság joga.

A második abortusz-határozat azt állapította meg, hogy a magzatvédelmi törvény a terhességmegszakítás szabályainak megállapításával tagadja a magzat jogi értelemben vett ember mivoltát. „Életét és méltóságát nem illeti meg ezért az az abszolút védelem, ami az alkotmány 54. § (1) bekezdéséből eredően a már megszületett embert megilleti" – állítja az Alkotmánybíróság. Rámutatott továbbá arra is, hogy a magzat jogalanyiságának el nem ismerése nem jelenti a magzati élet alkotmányos védelmének teljes hiányát. A magzat jogalanyiságának törvényi tagadása miatt a magzati élet védelme nem abszolút, de mégis fennáll. Az államnak mindenképpen van valamiféle kötelessége arra, hogy a megfogant, keletkezőben lévő emberi életnek is védelmet nyújtson. Az állam életvédelmi kötelessége az élethez való jogból folyik, s ez a kötelesség – az Alkotmánybíróság szerint – mindig túlmutat az alanyi jogosultak jogain. Az Alkotmánybíróság most vázolt – és az abortusz megítélése szempontjából alapvető jelentőségű – okfejtésének voltaképpen az a célja, hogy a *magzat jogalanyiságától függetlenül* is megalapozható lehessen a magzati életet védő állami beavatkozás. Az elegáns és nagyvonalú gondolatmenet azonban súlyos jogi érvelési hibában szenved.

E hiba alapja nézetem szerint az élethez való jog filozófiailag *kiterjesztő* értelmezése, amely már a halálbüntetés alkotmányellenességét megállapító 23/1990. (X. 31.) AB határozatban, s különösen *Sólyom Lászlónak* a határozathoz fűzött párhuzamos véleményében megjelent. *Sólyom* filozófiai értéktani alapon lényegében helytállóan, de jogdogmatikailag és alkotmányelméletileg elfogadhatatlan módon *hierarchiát* állított fel az egyes alapjogok között. Az alapjogi hierarchia egyenes következménye, hogy a magasabb értékszinten álló jogok mindig expanzívan értelmezendőek a másodlagos jogok rovására. Az Alkotmánybíróság az élethez való jogot – az emberi méltósággal egységben – a hozzárendelhető értéktartalom miatt úgy fogta fel, mint amelyik kapu a metafizikus világok és a praktikus jogi szabályok között. Számos más alkotmánybírósági döntés mellett a halálbüntetésről és az abortuszról hozott határozatok egyértelműen mutatják *a morális értékelés elsőbbségét* és uralmát a jogi normák felett. Ez az eljárás nem feltétlenül vezet helytelen eredményhez, de az ilyen fajtájú érvelési mód jogilag szinte mindig *megalapozatlan*. Éppen a morális érvelési tartalom miatt vitatható a konklúziók érvényességének általánossága. A jogi normák megfelelő morális átitatásával és kiterjesztésével minden bizonnyal kikövetkeztethető lenne az alkotmányból, hogy az autósoknak újságot kell vásárolniuk az útkereszteződéseknél álldogáló hajléktalanoktól. Sokan valószínűleg egyetértenének az új szabállyal, sokan valószínűleg nem – ahogy ez a kötelezettségeknél lenni szokott. A probléma csak az, hogy az egyet-nem-értők pontosan ugyanolyan minőségű argumentációval érvelhetnek az elesettek támogatásának e módja ellen, mint amilyennel a támogatók álltak elő. Az egyetértők általában kötelezővé tett morális felfogását azonban a jog sajátos többlet-technikákkal is védi, míg az ellenzők érveit a jog átmenetileg elnyomja.

5. Az élethez való jogról – nagyon problematikus módon összekapcsolva azt az emberi méltósággal – az alkotmány 54. § (1) bekezdése három lényeges megállapítást tesz. Élethez joga az *embernek* van, az élethez való jog *veleszületett jog,* az élettől senkit sem lehet *önkényesen* megfosztani. Nem vitatom, hogy az élethez való jognak ennél ne lennének mélyebb, normatívabb, érzékletesebb meghatározásai más alkotmányokban vagy emberi jogi dokumentumokban. Számomra azonban axióma, hogy az alkotmánybíráskodásnak az alkotmányok *normaszövegének* jelentését kell feltárnia, s nem a tényleges normaszöveget a filozófiai teljesség igényével közvetítenie. Az alkotmány 54. § (1) bekezdésében megfogalmazott élethez való jogból *nem következik* az a két állítás, amelyre az Alkotmánybíróság érvelésének jó részét építi. Nem következik az, hogy az élethez való jogból az államnak intézményes életvédelmi kötelessége fakadna. Azok az analógiák, amelyeket az Alkotmánybíróság a második abortusz-határozat indoklásában említ, nem helytállóak. A felhozott példák egy részénél van, más részénél nincs az államnak alkotmányos intézményvédelmi kötelessége. Ahol van, ott az konkrét alkotmányos kötelezésből fakad, ahol nincs, ott azért nincs, mert éppen ez a konkrét alkotmányos kötelezés hiányzik. A környezetvédelem, a gyermek- és az anyavédelem terén az állam intézményes védelmi kötelezettsége nem az élethez való jogból következően áll fenn, hanem azért, mert ezeket az állami feladatokat az alkotmány *önállóan* is rögzíti, jogi normaként meghatározza. A közművelődés, a szociális biztonság, az egészségvédelem tekintetében van állami intézményvédelmi kötelezettség. Az alkotmányban tételesen nevesített állami kötelezettségeken túl az államnak más intézményvédelmi kötelessége nincs. Az államnak az élet védelmével kapcsolatban nincs kiterjedt védelmi kötelessége, mert az alkotmányszövegből csupán annyi következik, hogy az élettől önkényesen megfosztani senkit sem lehet. Az élethez való jogból az alkotmány szerint annyi következik, hogy az élettől való önkényes megfosztás ellen az államnak fel kell lépnie. Az *életet önmagában* azonban az alkotmány szerint nem kell védenie. Az élet védel-

mével kapcsolatba hozható, már említett egyéb állami kötelességek önálló alkotmányos normákból – tehát nem az 54. § (1) bekezdéséből – folynak.

Mindemellett, ha az állam az élet feltételeit és esélyeit erősíti, támogatja, védi, az erkölcsileg nem rossz. Alkotmányosan azonban csak akkor megengedhető, ha az állam *önkéntes* kötelességvállalása nem érinti hátrányosan, nem sérti az állam *nem önkéntesen* vállalt más kötelességeit. Az alkotmányból közvetlenül folyó – nem önkéntesen vállalt – kötelezettségek sorában az első helyen áll, hogy az állam a *szabadságjogok és a szabadságok* érvényesülését semmiképpen sem akadályozhatja úgy, hogy e jogok és szabadságok lényege sérüljön. A hajléktalanok megsegítésére vállalt állami kötelezettség nem vezethet a sajtószabadság olyan korlátozására, hogy tilos legyen az elesettek felróható magatartásának felemlegetésével az irántuk való szolidaritást csökkenteni. A szóban forgó állami kötelezettségvállalás – „intézményes védelem" – ugyanis nem az alkotmányból következik, míg a kötelesség teljesítésével érintett jog alkotmányos alapjog. Általánosságban is érvényesnek tekinthető az az alkotmányos követelmény, hogy az állami kötelességekből leszármaztatott beavatkozási feladatok meghatározásánál mindig különös gondossággal kell vizsgálni az érintett alapjogok lényegét. Hétköznapian szólva: az állam kötelességeinek teljesítését a jó szándék, az erkölcsileg értékes indok önmagában nem legitimálja.

Az élethez való jog alkotmányos normatartalmából nem következik az az életvédelmi kötelezettség, amelyet az Alkotmánybíróság az abortusz-ellenes állami fellépés kiindulási pontjaként megállapított. Különösképpen elfogadhatatlan ezért az állam intézményes életvédelmi kötelezettségének *kiterjesztése*. Az Alkotmánybíróság felállította ugyanis azt a tételt, hogy az „alapjogokból folyó állami intézményvédelmi kötelességek mindig túlmutatnak az alanyi jogosultak jogain". Az alapjogok – erősítették meg az alkotmánybírák – „egyaránt tartalmazzák a szubjektív jogokat és az objektív, ennél *szélesebb* állami kötelezettségeket is" (kiemelések tőlem – T. A.). Igaz, hogy a jogosultságok szubjektív és objektív jogi elemeinek összekapcsolása az alkotmányjogi dogmatikában nagy jelentőségű, de a szubjektív jog – objektív jog elméletét kidolgozó német jogtudomány –, amelynek teljesítménye ezúttal (is) láthatóan lenyűgözte az Alkotmánybíróságot – nem tért le a gondolkodásának alapul szolgáló reflexjogi irányzat logikájának útjáról. Ennek megfelelően a jogoknak kötelességek, a kötelességeknek jogok felelnek meg, de a megfelelési mérték *azonos*. Nem kapcsolódhat valakinek – így az államnak sem – több kötelessége valamely életviszonyhoz, mint amennyi az erre vonatkozó jogosultságok összege. Ha ez nem így lenne, akkor a kötelességekből fakadó állami cselekvési többlet éppen az egyes alapjogok elhárító, védő funkciójának érvényesülését lehetetlenítené el. Megítélésem szerint tehát az Alkotmánybíróság *új alkotmányos szabályt állapított meg* azzal, hogy az élethez való joghoz hozzákapcsolta az állam intézményes életvédelmi kötelezettségét.

6. A második abortusz-határozat indoklásának különlegessége abban áll, hogy a magzati élet védelmének itt felállított doktrínáját elvileg a *magzat jogalanyiságától függetlenül* kísérli meg megalapozni. Ennek útja az állam objektív életvédelmi kötelességének alkotmányos bizonyítása lenne, amely – szerintem – sem elméletileg, sem logikailag nem sikerült. Az Alkotmánybíróság azonban egy másik hibát is elkövetett. Metodikai feltevései ellenére ugyanis *mégis állást foglalt* a magzat jogalanyiságát, emberi minőségét illetően. Morális fejtegetésben ez az áttételező eljárás – az alkalmazott előfeltételek alapján – nehezen reprodukálható gondolatmenetet eredményez ugyan, de elvileg megengedhető. Az Alkotmánybíróságnak azonban *jogi* megalapozást kell végeznie, már csak azért is, mert saját érvelésének első lépéseit az alkotmány normatartalmához kapcsolta. A magzat jogalanyiságának megítéléséhez – ahogy maga is elismerte – nincsenek meg az alkotmányos premisszák. Az alkotmányból sem a magzat jogalanyisága, sem ennek ellenkezője nem vezethető le. Az egyszerű, de annál jelentősebb kérdés mármost az, hogy ilyen alkotmányos előfeltételek mellett a jog mezején maradva megkezdhető-e egyáltalán alkotmánybírósági érvelés a magzat jogalanyisága mellett? Nem annak kijelentése lenne-e inkább összhangban az alkotmány alapján bíráskodó Alkotmánybíróság szerepével, hogy ilyen esetekben a törvényhozó az élethez való jog szempontjából szabadon dönthet a magzat jogalanyisága mellett és ellen? Az Alkotmánybíróság az alkotmány eredeti joghézagait úgy töltötte ki, mintha az alkotmányszöveg jogfilozófiai rációja az élet és a jogalanyiság kérdéseit megoldotta volna. Valójában azonban a kérdést az *alkotmánybírák* világnézete és jogfilozófiája döntötte el. A második abortusz-határozat azért is kifogásolható, mert *filozófiai* következtetéssel találta meg azt a normát, amelyet az alkotmány joga *nem* tartalmazott. Ettől a ponttól kezdve aztán tisztán *elméleti verifikáció és falszifikáció* kérdése, hogy helyes-e az alkotmánybírósági döntés és ennek indoklása. Nézetem szerint a második abortusz-határozat alapvető tételei megcáfolhatóak.

A második abortusz-határozat abból a biológiai megállapításból indul ki, hogy „az egyedi emberi élet a fogantatástól kezdve folyamatos". Az emberi élet mint olyan – létfeltételeivel együtt – általában érték.

Az Alkotmánybíróság álláspontja másképpen nem értelmezhető, mint hogy a biológiai ember, az élő ember, a jogi értelemben vett ember és a jogalany fogalmának egybe kell esnie. Az ember és leglényegesebb tulajdonsága: az élet a fogantatástól a halálig tart. Már a halálbüntetésről hozott határozat is abból indult ki, hogy az alkotmányjog „emberképét" az Alkotmánybíróság szabadon rajzolhatja meg. Szerintem ennek a szabadságnak alapvető korlátja a bölcseleti semlegességnek az a konkrét mértéke, amelyet a jog, mindenekelőtt pedig az alkotmány tartalmaz. Nyilvánvalóan lehetetlen, hogy az Alkotmánybíróság az emberfelfogás szabadságára hivatkozva a kulturális antropológia akármelyik emberfelfogását elemzéseinek alapjává tegye. A viszonylagos szabadsággal megállapított ember-felfogásnak azonban az alkotmány-konformitáson túlmenően szellem- és természettudományosan egyaránt megalapozottnak kell lennie. Véleményem szerint mind szellem-, mind természettudományos vonatkozásokban támadható az Alkotmánybíróság ama felfogása, amely az egyedileg már létező – társadalmi és erkölcsi tulajdonságokkal rendelkező – empirikus ember életéből ennek az életnek az *abszolút kezdetéig* és *abszolút bevégződéséig* tartó folyamatot egyetlen, önmagával azonos egységnek tartja.

A bioetika alapvető problémái abból származnak, hogy az életnek az ember esetében sincs *abszolút kezdő* és *abszolút végső* pontja. Az élet az egyetlen sejtből álló zigótától, a zigótához hasonlóan érzőképtelen embrión és a magzaton át, a megszületett és öregedő ember haláláig tartó folyamat. E biológiai folyamatnak azonban morálisan és jogilag is elkülöníthető szakaszai vannak. Az élet folyamata csak egy későbbi időpontból visszatekintve tűnhet egységesnek, a jövőre tekintve az élet csak akkor folyamat, ha valaki hisz a finalitásban. Az ember életének egyszerre vannak biológiai, filozófiai és morális elemei, az élet biológiai tények és filozófiai értelmezések együttese. Mind az élet keletkezésével, mind az élet megszűnésével kapcsolatban az orvostudomány és az etika eddig több elméletet dolgozott ki. Az élet kezdetének és végének megállapítása a vitális funkciók jeleinek észlelése alapján történt. Ahogy az észlelés technikái fejlődtek, úgy változott az élet kezdetének és végének meghatározása is. Hosszú időn keresztül az élet kezdőpontjaként a magzat megmozdulását fogadták el, az élet megszűnésének jeleként pedig a légzés vagy a szívműködés leállását. Az emberi élet keletkezésére vonatkozó legelterjedtebb felfogás ma az agyszületés, az agytörzsi agyszületés és a corticalis agyszületés koncepciója. Az emberi élet megszűnésének legelfogadottabb teóriája pedig az egész-agyhalál koncepció, illetve a neocorticalis agyhalál koncepció. Mindezen felfogásokból az élet keletkezésének és megszűnésének más és más időpontjai adódnak. Az érvelés helytállósága szempontjából mindenesetre az a kívánatos, hogy az élet keletkezését és megszűnését magyarázó elmélet ugyanazokat a tényeket tartalmazza. Nem magyarázható tehát másként az élet megszűnése, mint ahogy az élet keletkezése. Az agyszületés-agyhalál koncepció alapján az emberi élet legkorábban a terhesség nyolcadik hetével kezdődik, és az agyhalál időpontjáig tart. Vannak, akik az agyszületés koncepciót a test integrált működésének minimális jeleivel is összekapcsolják, s így azt az időpontot, amelytől kezdve emberről lehet beszélni, a fogamzást követő 11-12. hétre teszik.

Az emberi élet kezdetére vonatkozó alkotmányossági értékelés aligha tehet igazságot az élet kezdetére és végére vonatkozó koncepciók között. Annyi azonban kétségtelen, hogy nincs olyan biológiai felfogás, amely azt állítaná, hogy az egyedi emberi élet a fogantatással kezdődik. Különböző szempontok alapján valamennyi elmélet a *fogantatás utánra*, a terhesség 8-20. hetére teszi azt az időpontot, amelytől kezdve biológiailag értelmesen lehet beszélni a magzat egyedi emberi életéről. Az Alkotmánybíróság második abortusz-határozatban megjelenített álláspontja, amely az élet kezdetét a fogantatás időpontjára vetíti vissza, meghatározott filozófiai élet- és emberfelfogáson nyugszik. Ez a doktrína más bölcseleti élet- és emberfelfogásokkal minden további nélkül cáfolható. A cáfolattal most csak azért nem foglalkozom, mert a filozófia története emberkoncepciókkal és azok cáfolatával van tele. Az Alkotmánybíróság emberről és életről megfogalmazott álláspontjával kapcsolatban annyi mindenesetre megállapítható, hogy az *filozófiailag vitatható*, s az eltérő nézetek éppúgy megalapozhatóak, mint a második abortusz-határozat indoklásában szereplő tételek. A biológiában pedig *nincsenek meg a természettudományos alapjai* annak a felfogásnak, amelyet az Alkotmánybíróság képvisel. Mindezek miatt úgy vélem, az, hogy az életet a fogantatás pillanatával emberi életnek, s ezért folyamatosan és általánosan védendőnek minősíti, morálisan ingatag, természettudományosan pedig tarthatatlan megállapításokra épül. Az Alkotmánybíróság álláspontját ezért *sem etikailag, sem biológiailag* nem tartom elfogadhatónak.

7. Bár az Alkotmánybíróság az abortusz-liberalizáció megengedhetetlenségét az állam alkotmányos életvédelmi kötelessége alapján mutatta ki, az állami kötelesség megalapozásához szükség volt az ember, emberi élet definíciójának hallgatólagos feltételezésére is. *Ha* nincs olyan emberi élet fogalom, amelyre az alkotmány 54. § (1) bekezdésének élethez való joga vonatkozik, *akkor* értelemszerűen életvédel-

mi kötelessége sincs az államnak. Jóllehet, a védelem mibenléte – még az Alkotmánybíróság megengedhetetlen előfeltevései mellett is – szerfelett bizonytalan, de a jog eszközeivel védeni mégis csak azt lehet, akinek vagy aminek az adott kötelesség vonatkozásában egyáltalán jogi jelentősége van. Ha egy élet – tegyük fel: még vagy már – nem emberi élet, akkor fogalmilag lehetetlen, hogy az állam életvédelmi kötelessége alapján valamit is tegyen. Mindenképpen szüksége volt tehát az Alkotmánybíróságnak arra, hogy emberi életté nyilvánítsa a (teljes) magzati életet. Ezért kellett egy kis *természetjoggal* kitöltenie az alkotmány olyan normahézagait, amelyek a magzati élet és az emberi élet fenntartások nélküli azonosítását, egységesítését nem tették volna lehetővé.

Az objektív intézményes védelem tanának kifejtéséhez az Alkotmánybíróságnak nem csupán arra volt szüksége, hogy a magzati és az emberi élet azonosságát kimondja, hanem arra is, hogy a magzatot jogi értelemben is embernek, *személynek* minősítse. Az általában vett élethez nem fűződik olyan érdek, hogy védelemben részesüljön, de egy személy életének már tulajdonítható ilyen érdek. Ennek a következtetésnek a logikáját azonban mindvégig meg kellene őrizni. Az Alkotmánybíróság azonban nem ezt tette. Azt a hibát, amelyet az emberi élet kezdőpontjának biológiai és etikai meghatározásakor elkövetett, egy újabbal próbálta korrigálni: a magzat személy minőségének gyakorlati *korlátozásával*. Csak e korlátozás hallgatólagos elfogadásával lehetséges – egyfelől – „az élethez való jogból folyó, a magzatra is kiterjedő állami életvédelmi kötelesség" megkövetelése, és – másfelől – a „nem abszolút életvédelmi kötelesség által védett érdekek" felemlítése a magzati élet és az anya önrendelkezési joga vonatkozásában. Az önálló, egyedi életet élő emberrel kapcsolatban az Alkotmánybíróság soha nem tett említést arról, hogy a vele kapcsolatos életvédelmi kötelesség nem abszolút lenne.

A magzati élet esetében azonban ez a kötelesség nem abszolút. Eltekintve most attól, hogy az abszolút életvédelmi kötelesség feltevése egy differenciált normarendszerben értelmetlen önellentmondás, mert voltaképpen minden egyéb norma létjogosultságát megkérdőjelezi, annyi mégis megállapítható, hogy az önálló élettel és a magzati élettel kapcsolatos életvédelmi kötelezettséget az Alkotmánybíróság *nem azonos mértékűnek* tekinti. Az abszolút jellegűnek feltételezett élethez való jog mellett a magzat életének védelme nem abszolút jellegű. Ez olyan megállapítás, amely az Alkotmánybíróság elméleti előfeltevéseiből nem következik. Ha pedig ez így van, akkor az alkotmánybírósági érvelés racionálisan nem reprodukálható sem a jövőbeli jogalkotó – sem a jövőbeli jogalkalmazó – számára. Az az elméleti döntés, amely a jogi racionalitás és a jogbiztonság meghatározó forrása kellene hogy legyen, éppen jogbizonytalanságot idéz elő. A kezdetétől folyamatos és egységes emberi életnek ugyanis vannak a jogi minőség szempontjából *szakaszai*. Az „életnek", az „embernek", a „személynek" vannak *fokozatai*. Ez jogilag olyan abszurdum, amelynek következményei – ha a jogalkotó vagy maga az Alkotmánybíróság egyszer minden vonatkozásában érvényesíteni kezdené a második abortusz-határozat indoklásában bennerejlő állításokat – beláthatatlanok. Az Alkotmánybíróság érveléséből ugyanis az következik, hogy a jogi értelemben vett ember fogalma a magzatra is kiterjed, ám az ember *jogképessége* ennek ellenére nem egységes, hanem határozatlan, az állam életvédelmi kötelességének mértékétől függő fokozatokat mutat. Hiába igyekszik az Alkotmánybíróság az emberfogalom kiterjesztéséből eredő kockázatokat azzal csökkenteni, hogy óvatosságból „potenciális emberről" beszél, ez a jogi kunklúziók szempontjából csak egyszerű szómisztika. A magzat „potenciális ember" mivoltából ugyanis nem következik, hogy a magzatnak alkotmányos joga lenne az élethez, s az sem, hogy joga lenne megszületni. Az Alkotmánybíróság által használatba vett „potenciális ember" fogalma önkényes következtetésekre ad módot, mert belőle a magzati élet majdnem teljes körű védelmétől a majdnem teljes körű védetlenségig a legkülönbözőbb megoldások levezethetőek.

8. A terhességmegszakítás tiltása vagy engedélyezése a méhmagzat élethez való jogának és az anya önrendelkezési jogának megalapozásán és összemérésén alapul. Ezt a problémát nem lehet megkerülni – a második abortusz-határozathoz hasonlóan – az állam intézményes életvédelmi kötelességének közbeiktatásával. Az életvédelmi kötelesség megkonstruálása nem helyettesítheti az államnak azokat a kötelességeit, amelyek az alapjogok konfliktusának feloldási kényszeréből következnek. Az abortusz alkotmányos lehetőségének tisztázásához tehát nem az állam életvédelmi kötelességét és az anya alapjogait, hanem a *magzat alapjogait* és az *anya alapjogait* kell egybevetni. Az állam kötelessége az, hogy az esetleg összeütköző alapjogok egyidejű érvényesülésének optimális lehetőséget biztosítson. A magzatot megillető életvédelem – az Alkotmánybíróság szerint – fogantatásától születéséig folyamatosan fennáll. Abból a tényből azonban, hogy az Alkotmánybíróság a magzatvédelmi törvénynek a terhesség 12., 18., 20. hetére és a terhesség időtartamától függetlenül megállapított terhességmegszakítási szabályait nem találta alkotmányellenesnek, az következik, hogy az életvédelmi kötelesség *különböző* teljesíthetőségét megengedhetőnek ítélte. Még jobban megerősíti ezt a kö-

vetkeztetést a második abortusz-határozat indoklásának az a része, amely arra tesz ajánlásokat, hogy a törvényhozó miként teheti alkotmányossá a magzatvédelmi törvényt. Az Alkotmánybíróság ajánlásaiban az élet jogi védelme igencsak eltérő módon és mértékben jelenik meg. Az alapvető jogok egybevetése az alkotmányosan megengedhető változatok ekkora eltéréseit semmiképpen sem tenné lehetővé. Az a véleményem, hogy az állam életvédelmi kötelességéből nem lehet egzakt és a jogbiztonság igényeinek megfelelő szempontokat meghatározni az abortusz alkotmányos megengedhetőségére. Az Alkotmánybíróság „üzenete" ezért nem megnyugtató.

Az abortusz-problematika alkotmányosságának megítélése csak az *alapjogok* síkján: az élethez való jog és az önrendelkezési jog összevetésével oldható meg. Az Alkotmánybíróság mind az első, mind a második abortusz-határozatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy az abortusz esetében a „keletkezőben lévő *egyedi emberi élet szándékos megsemmisítéséről* van szó". Ebből és az abortusz-határozatok több más megfogalmazásából is az a következtetés adódna, hogy a magzat élethez való jogát csakis az anya élethez való joga korlátozhatja. Ha a magzat ember, joga van az élethez, így élethez való jogát csak a közvetlenül érintett másik ember: az anya élethez való joga korlátozhatja. Ez a gondolatmenet következhet az Alkotmánybíróság által felállított kiinduló tételekből, amit az is bizonyít, hogy a különvéleményt nyilvánító *Lábady Tamás* szerint „a méhmagzat élethez való joga egyedül az anya élethez való jogával konkurálhat". *Lábady* alkotmánybíró azt is leszögezi, hogy a jogalkotónak „az alkotmányból folyó kötelessége az abortusz jelenségének fokozatos felszámolásán munkálkodni". Ez a különvélemény szemmel láthatóan és lényegesen elér attól a mérsékelt többségi álláspontól, amely szerint mind a teljes abortusztilalom, mind az anya kizárólagos önrendelkezési jogának elismerése alkotmányellenes lenne. *Lábady Tamás* különvéleménye azért figyelemre méltó, mert semmi akadálya nincs annak, hogy egy esetleges harmadik abortusz-határozat *radikálisan* akár az egyik, akár a másik irányba tolja el a terhességmegszakítás ma elismert határait. Az az intézményes életvédelmi kötelesség, amelyben az első és a második abortusz-határozat egy méltányos törvényi szabályozás alapját és biztosítékát látta, valójában nem biztos alkotmányos bázis a terhességmegszakítási szabályok értékeléséhez, hanem *nyitott* világnézeti ok a mindenkori szabályozás felülvizsgálatára. Az pedig mindenképpen az Alkotmánybíróság feladata lenne, hogy a terhességmegszakításra és más hasonlóan fontos életviszonyra vonatkozó jogszabályok világnézeti alapú felülvizsgálhatóságának elejét vegye, s ne alkosson olyan dogmatikát, mintha az alkotmányjog normarendszerében a végső kérdések mindig megoldhatóak lennének. A második abortusz-határozat hibájának és hiányosságának tartom, hogy változatlanul meghagyta – sőt az első határozathoz képest még szélesítette is – a metafizikus érvelés lehetőségét.

A nő saját teste fölötti *önrendelkezése* különösen erős alapjog, mivel az önrendelkezési jog az emberi méltóság szükségképpeni összetevője. A nő önrendelkezési joga *tényleges*, mert bármikor közvetlenül alanya által gyakorolható. A nő önrendelkezési jogát csak erősebb – vagy legalább olyan erős – másik alapjog korlátozhatja. A keletkező emberi élet hordozója: a méhmagzat esetében az anya önrendelkezési jogát korlátozni alkalmas erősségű alapjogként a magzat élethez való joga és – az önrendelkezést is magában foglaló – emberi méltósághoz való joga jöhet számításba. A jogszabály erejénél fogva bárki bármilyen jog alanyává tehető, de a jogosítás csak akkor ismerhető el alkotmányosnak, ha a létesített jog és a jogalanyiság nem fikció. A fiktív jogosultság – kollízió esetén – éppen úgy korlátozhat tényleges jogosultságot, mint ahogy ez a tényleges jogosultságok összeütközése esetén akárhányszor megtörténik. Alkotmányos követelmény mármost, hogy tényleges alapvető jogot fiktív jog ne korlátozzon. A tényleges jognak a fiktív jog általi korlátozása ugyanis fogalmilag aránytalan és önkényes. A második abortusz-határozat hibája, hogy az egyedi emberi életnek a fogantatás idejére való kiterjesztése miatt a magzat *fiktív* jogait állítja szembe az anya tényleges jogaival. Ha fiktív jogok tényleges jogokat így korlátoznak, akkor ez – ellentétben az Alkotmánybíróság felfogásával – szükségképpen *aránytalan* korlátozása az alapjognak. Az alapjogok aránytalan korlátozása mindig alkotmányellenes.

Az emberi minőség, a személyes státus és a jogalanyiság kiterjeszthető a fogantatás időpontjára, de ettől az időponttól kezdve egyedi emberi élet *még nem* létezik. Az élethez való jog és az emberi méltóság jogának kiterjesztése az éppen megfogant emberi sejtekre tisztán fikció. Az az időpont, amelytől az emberi sejtek élete az egyedi emberre jellemző integrált szervezet életébe megy át, hetekkel a fogantatás után következik be. Az egyedi ember integrált szervezete az életfolyamatban a fogantatást követő 11-12. héten kezd kialakulni. Ettől az időponttól már az anya valóságos önrendelkezési jogával a magzat *valóságos* alapvető jogai állnak szemben. Nem fikció ekkor a magzatra vonatkoztatni az emberi méltóság jogát, s ennek alapján a magzattal kapcsolatos önkényes eljárást, vagy a magzat dologként való kezelését alkotmányosan tiltottnak tekinteni. A fiktív, illetve a valóságos módon a magzatnak tulajdonítható alapvető jogok elhatárolásának alkotmányos szükségességéből az is kö-

vetkezik viszont, hogy abban az időszakban, amelyben a magzatot csak fiktív jogok illetnének meg, az anya önrendelkezési joga *nem ütközhet* a magzat valamiféle jogával, mert a magzatnak önálló és az önrendelkezési joggal összemérhető jogai *nincsenek*. Abban az időben, amelyben az anya önrendelkezési jogával a magzat jogai még nem konkurálnak, alkotmányos a terhességmegszakítást engedélyező olyan jogszabály, amely pusztán a nő határozott szándékát teszi a legalizáció alapjává. Az anya konkurencia nélküli – és ebben a vonatkozásban: korlátlan – önrendelkezési jogával az áll összhangban, ha a kérelmező nőnek terhességmegszakítási okot *igazolnia és indokolnia nem kell*. Megengedett tehát az indikáció nélküli terhességmegszakítás. Sőt – ahogy a második abortusz-határozathoz fűzött párhuzamos indoklásában *Holló András* megjegyzi – éppen az ellenőrzött indikáció lenne az, amely a nő önrendelkezési jogát alkotmányellenesen korlátozná. A terhesség első időszakában – amelyet az orvosi felfogással egyezően a magzatvédelmi törvény 6. § (1) bekezdése 12 hétben állapított meg – az anya önrendelkezési joga *önmagában* is alapja a terhesség megszakításának. Erre tekintettel nem ellentétes az alkotmány alapjogi rendszerével, s következésképpen *nem alkotmányellenes*, ha a jogalkotó az anya által bejelentett és más által felül nem bírálható „súlyos válsághelyzet" esetén megengedi a művi terhességmegszakítást. Helytelen viszont – mert nem az alapjogok összeméréséből következik – az Alkotmánybíróság azon álláspontja, amely a magzati élet „minimális védelmét" az első trimeszterben is megköveteli. Ha a magzat egyedi emberi élete fikció, akkor az ehhez az élethez kapcsolt magzati jogok is fiktív jogok. Az állam fiktív magzati jogokkal összefüggő tevékenységei – még ha azokat kötelességteljesítésnek nevezzük is – csak addig megengedettek, *amíg* a fiktív jog érvényesítése érdekében valóságos jogokat nem korlátoznak. Amíg az állam cselekvése a valóságos jogok érvényesülésének e korlátjába nem ütközik, addig tetszőlegesen tevékenykedhet nem valóságos jogok védelme érdekében is.

Az Alkotmánybíróság véleménye szerint a súlyos válsághelyzetre alapított, tulajdonképpen indikáció nélküli abortusz azért nem engedhető meg, mert az anya önrendelkezési joga és az állam életvédelmi kötelessége között valamiféle arányosításnak mindig érvényesülnie kell. A probléma azonban az, hogy az Alkotmánybíróság felfogása szerinti állami életvédelmi kötelesség nem létező alapjog védelmére irányul. Az állam tehát kötelességének teljesítése keretében egy fiktív jogot véd egy létező alapjoggal szemben, és ezzel egy valóságos alkotmányos alapjog érvényesülését *nehezíti meg*. Az anya valóságos önrendelkezési jogának bármilyen korlátozása alkotmányellenes egy fiktív jog, vagy az azt szolgáló állami kötelesség alapján. Értelmetlen ezért arra nézve arányokat megállapítani – miként ezt az Alkotmánybíróság teszi –, hogy az anya önrendelkezési joga és az állami kötelességből következő beavatkozás határai hol húzódnak. A határt alkotmányosan csakis az anya – korlátozatlan – önrendelkezési jogán *kívül* lehet meghúzni. Ez akkor is így van, ha az Alkotmánybíróság álláspontja szerint „az indikáció legalább szimbolikus fenntartásának komoly elvi jelentősége van". Világnézetileg és az abortuszpolitikát illetően ez minden bizonnyal igaz, alkotmányjogilag azonban ez az érvelési mód nem fogadható el. A magam részéről megengedhetetlennek tartom, hogy az Alkotmánybíróság a szimbolikus formákról való filozofálásába a jogon kívül bármilyen más tárgykört bevonjon.

A magzat és az anya alapjogainak egybevetéséből az az alkotmányos álláspont vezethető le, hogy a terhesség első harmadában a magzatnak *még nincs* egyedi emberi élete, ezért az ember jogalanyiságán nyugvó alapjogok és ezek védelme – sem minimálisan, sem máshogyan – rá nem vonatkoztatható. Az alapjogok egybevetésén alapuló felfogásból az következik, hogy a magzati élet védelmének kötelessége *vagy* létezik, *vagy* nem, de minimális vagy – hogy ismét a második abortusz-határozat kifejezését használjuk – szimbolikus semmiképpen sem lehet. Alkotmányosan azt is kizártnak tartom, hogy az alapjogokhoz kapcsolódó védelem más jogokkal kapcsolatban helyettesíthető vagy kiegészíthető lenne. Nem lehet ezért mit kezdeni az Alkotmánybíróság azon kijelentésével, hogy „ha a válsághelyzet ellenőrizhetőségét a jog feladja, az ezzel kieső védelmet másutt pótolnia kell". A magzat egyedi emberi életének időhatárhoz kötött elismerését és védelmét kifejező „vagy-vagy" felfogás a *jogbiztonság* alkotmányos követelményeivel is messze inkább összhangban van, mint az állam életvédelmi kötelességéből az Alkotmánybíróság által levezetett – a minimálistól az abszolút felé növekvő, és egyes elemeiben cserélhető – védelem. A jogbiztonság ugyanis nem csak azt követeli meg, hogy a jogalkalmazás során a tényállások megfelelően bizonyíthatóak legyenek, hanem azt is, hogy a jogalkotás által egyáltalán megállapítható tényállások szélső változatai ne essenek túlságosan távol egymástól.

9. Az alkotmánnyal összhangban álló *jogbiztonság* nem csupán az értelmezési elvek jogi megalapozottságának kérdése. A jogbiztonság követelményeinek a jogszabály szövegezése során is kifejezésre kell jutniuk. Abban igaza van az Alkotmánybíróságnak, hogy olyan bonyolult probléma jogi rendezése során, mint a magzati élet védelme és a terhességmegszakítás, a jogbiztonság szempontjait megvalósí-

tó fogalmazás még az elvek tisztázottsága esetén sem könnyű feladat. Egy-egy jogszabály normatartalmát abból a szempontból is értékelni kell, hogy a rendelkezések egésze, egyes részterületei és szabályai világosak, egyértelműek, a norma címzettjei számára értelmezhetőek és követhetőek legyenek. Az így értelmezett jogbiztonság sérelme az alkotmány 2. § (1) bekezdésében megfogalmazott jogállam-elv sérelme is. A jogbiztonsággal ellentétes jogalkotás ugyan az esetek nagy részében formai okok miatt sérti a jogállamhoz főződő alkotmányos követelményeket, de a jogrendszer működésének *formailag* is hibátlannak kell lennie. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a magzatvédelmi törvénynek a súlyos válsághelyzet definícióját tartalmazó 12. § (6) bekezdése a *jogbiztonságot sértő* formai okok miatt is alkotmányellenes. Az eddig elmondottak alapján úgy vélem, hogy a magzatvédelmi törvény kifogásolt rendelkezésének alkotmányellenességét alátámasztó tartalmi érvek nem helytállóak – mert az anya önrendelkezésén alapuló terhességmegszakítás alkotmányosan megengedhető –, a formai alkotmányellenességet külön is vizsgálni kell, mert a formális jogbiztonság sérelme önálló alkotmányellenességi ok. A jogbiztonságot érintő formális alkotmányellenesség a norma logikájának vizsgálatát jelenti.

A magzatvédelmi törvény 12. § (6) bekezdésének első mondata szerint „súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz, és amely ezáltal veszélyezteti a magzat egészséges fejlődését". A rendelkezésben a „testi és lelki megrendülés", „valamint a „társadalmi ellehetetlenülés" *oka* a magzati fejlődés veszélyeztetettségének. Úgy tűnik, mintha a jogalkotó magának az anya megrendülésének és társadalmi ellehetetlenülésének nem akart volna önálló jelentőséget tulajdonítani, hiszen ezeknek csak annyiban van szerepe, amennyiben a magzat egészséges fejlődését veszélyeztetik. Ha a veszélyeztetés nem következik be, akkor a személyes vagy társadalmi helyzet elnehezülése egyedül nem tűnik elégséges feltételnek a terhesség megszakításához. Ennek az értelmezésnek azonban nyilvánvalóan ellentmond a törvényhely második mondata, amely szerint „a súlyos válsághelyzet fennállását az állapotos nő a kérőlap aláírásával igazolja". Ennek az utóbbi rendelkezésnek csak akkor van értelme, ha elismerjük az állapotos nő testi vagy lelki megrendülésének, illetve társadalmi ellehetetlenülésének önálló jelentőségét, hiszen a kérőlap aláírásával *csakis ez*, és nem a megrendülés vagy az ellehetetlenülés okozata igazolható. A magzat egészséges fejlődésének veszélyeztetését a nő sem szakmailag, sem logikailag nem tudja igazolni. A magzatvédelmi törvény 12. § (6) bekezdésének első mondata tehát elég zavaros ahhoz, hogy a jogbiztonság követelményeinek megfelelő egyértelműséggel értelmezhető és alkalmazható legyen.

Még logikátlanabb a válsághelyzet meghatározásával kapcsolatos normaszöveg, ha a terhesség megszakításának válsághelyzet miatti [6. § (1) bekezdés d) pont] és a magzat orvosilag valószínűsíthető súlyos fogyatékossága vagy károsodása miatti [6. § (l) bekezdés b) pont] esetét egybevetjük. Az előbbi esetben a magzat egészségének veszélyeztetettsége *következménye* a nő elnehezült állapotának, az utóbbi eset viszont csak úgy fogható fel, hogy a magzat veszélyeztetett egészsége *oka* a nő megrendülésének. A súlyos válsághelyzet törvényi definícióját az Alkotmánybíróság mindezekre tekintettel olyannak találta, amely értelmezési és bizonyítási nehézségek forrása. Ennek következtében a magzatvédelmi törvény 12. § (6) bekezdése tetszőlegesen értelmezhető. Magam is azon az állásponton vagyok, hogy a súlyos válsághelyzet törvényi meghatározása *nem mindenben* felel meg a jogbiztonság formai követelményeinek. Ezért nem az alapjogokkal való összeegyeztethetetlenség miatt, hanem kizárólag a jogbiztonság *formai* kritériumainak nem teljesülése miatt elfogadhatónak tartom alkotmányellenességének megállapítását. Ebből az is következik, hogy a terhességmegszakítás alkotmányosságának *tartalmi* kérdéseit illetően *lényegesen eltér* a felfogásom az Alkotmánybíróságétól. Azt azonban elismerem, hogy a magzatvédelmi törvényben elvégzett szövegezési technika – a jogbiztonság szempontjából – jelentős kívánnivalókat hagy maga után.

10. Az Alkotmánybíróságnak a magzat emberi mivoltáról, személyi minőségéről, egyedi életének egységességéről kifejtett nézetei a ma mérsékeltnek nevezett teóriákhoz képest egyértelműen a terhességmegszakítás *szigorítása* irányába mutatnak. A radikális megállapításokhoz képest azonban nagyon meglepő, hogy az Alkotmánybíróság végül is nem semmisítette meg a magzatvédelmi törvény összes rendelkezését, amely egy megengedőbb abortusz-jog alapjait tartalmazta. Csak találgatni lehet, hogy az Alkotmánybíróság elméleti előfeltevéseinek és megállapításainak valamennyi következményét nem merte, nem tudta vagy nem akarta levonni. Az ugyanis egyértelmű, hogy a második abortusz-határozat indoklásában felsorakoztatott érvekből *sokkal több* és sokkal radikálisabb gyakorlati konzekvencia adódik, mint amennyit az Alkotmánybíróság végül is érvényesített. Az erkölcsi érvelés hatóköre ezúttal is meghaladta a jogi argumentációt. Ha erre gondolunk, akkor könnyen elképzelhető, hogy ezt az abortusz-határozatot továbbiak is követik még.